

ЦЕНКА ИВАНОВА
(Велико Търново)

ЕЗИКОВА ИСТОРИЯ И ЕЗИКОВА ПРОГНОСТИКА — ВЪЗ ОСНОВА НА СЪПОСТАВИТЕЛНОТО ЕЗИКОЗНАНИЕ (Перспективи на балканославянския ареал)

1. Поставяне на частен научен проблем в рамките на съвременните постижения на езикознанието цели да се обобщят и припомнят досегашни наблюдения и изводи, от една страна, а от друга — да се посочат нови източници и гледни точки в стремежа към по-пълна интерпретация на езиковия факт или явление както в ретроспекция, така и в неговата предполагаема перспектива.

Всеки съвременен език е резултат от дълъг исторически развой, който се проучва чрез комплекс от методологически похвати [Головин 1983: 189-206; Цыхун 1988: 3]. Погледната в цялост, статиката на езиковата система в определен хронологичен отрязък (както и на подсистемите и отделните им компоненти), е следствие от минали и носител на бъдещи езикови развойни тенденции. Относителността ѝ е функция на нуждите на комуникациите и езиковата приемственост в съответното общество. Теоретичната лингвистика на ХХ век утвърди по безспорен начин, че синхронният и диахронният подход (или хронологичен план на изследване) спрямо езиковите факти и явления са взаимно обуславящи се и допълващи се гледни точки — описателна и историческа — към обекта на проучване [Сосюр 1992: 128-130; вж кратък преглед на основни мнения у Бояджиев 1995: 45-48; Будагов 1983: 232-234; Джамбазов 1992: 176-178; Харалампиев 1996: 11-12]. Предходни езикови състояния се установяват чрез синхронно проучване на съответните хронологични пластове или чрез т. нар. синхронен разрез в диахронията. На базата на съпоставките между различните хронологични „отрязъци“ се установява историческата езикова закономерност на развитие на явление, факт или система, обяснява се и се йерархизира синхронната езикова вариативност, търсят се опорни точки в диахронната променлива за езиково прогнозиране. В методологическо отношение изпитана и водеща за диахронния тип изследвания в рамките на един език е комбинацията от филологическия метод (изводите се базират на писмено засвидетелствани данни с различна хронология на поява) и метода

на вътрешната реконструкция (фономорфологичен анализ), подчинен на принципа за относителната хронология на езиковите явления в рамките на структура, за която писмеността в качеството ѝ на източник на изследването не е релевантна във всички случаи. В рамките на генетичната общност обаче, особено когато става въпрос за близки и съседни езици с висока степен на родствени отношения и паралели, прибягването до данните на сравнителното езикознание чрез частните му дисциплини [Петков 1978: 7–18] дава в определени случаи допълнителна светлина върху поставения проблем и благоприятства двустранно осветляването на езикова история, съвременно състояние и предполагаемо бъдещо развитие [вж за методите на езиковедските изследвания у Петков 1978: 7–18; Петр 1984: 127–132; Селимски 1983: 7–35].

Към сравнителното изследване на езиците като безспорни се отнасят преди всичко мехните генетични и ареални връзки. За основен методологичен подход или за изходна точка в сравнението се възприема установяването на тъждествени емпирични данни за явленията, които по-нататък се подлагат на системен анализ, за да бъдат разкрити всички техни сходства, а установената общност предопределя анализ на различията „като признаци на отделни видове, които се обединяват от една родова характеристика“ [Петков 1978: 8].

2. Съвременното ареално членение на южнославянския езиков континуум представлява твърде сложна картина преди всичко поради констатирания факт, че изоглосите, които отразяват диахронните изменения в този ареал имат нееднороден характер. Езиковедската славистика различава два типа изоглоси, които разпределят южнославянската езикова територия първо според промени от генетичен характер и второ — по типологическа класификация. Генетичните закономерности имат общославянски характер, въпреки че по редица свои характеристики в синхронен план южнославянските езици се противопоставят по специфичен начин на останалите две славянски групи (източна и западна), за които има по-убедителни доказателства за принадлежност към единни макродиалекти в предполагаемия праезик. Специфичните южнославянски черти, определяни като балканизми, дават основание в науката да се въведе терминът „балканославянски ареал“ [Соболев 1989: 216] и теоретично да се представи като наслагване на два многоезични ареални комплекса — южнославянски и балкански [Цыхун 1981: 9; Цыхун 1988: 15–16; Павлович 1957–58: 207–236]. Този ареал се отличава с откритост на северозапад, което означава, че всеки от непринадлежащите към приетите относителни граници на балканския езиков съюз южнославянски диалекти може в рамките на историческото си развитие да придобие от набора структурни признаци на балканския езиков тип.

В класическата „схема“ на балканския езиков съюз от южнославянската територия се вписва изцяло българо-македонският ареал,

докато за сръбско-черногорския, хърватския и босненския мненията за степента на балканизация са различни и не винаги се приемат в комплексност доказателствата за постепенно придвижване в определената посока [Георгиев 1972: 398–417 и цит. лит.]. Въпреки посочените резерви в последните години са публикувани допълнителни резултати от конкретно наблюдения [Соболев 1989; Лашкова 1993; Грицкат 1993 и др.].

Посочената методология, приложена спрямо балканославянския ареал, цели двустранното привличане на съвременни и исторически данни за доизясняване на диахронията в рамките на един „балканизиран се“ език (език А) чрез етапи на прехода, които се илюстрират отчетливо в съвременното или в по-близко до съвременното състояние на друг, гравитиращ към някои от балканските структурни черти език (език Б) от една страна, а от друга — прогнозиране на очаквано състояние в език Б на базата на вече изминат път на „балканизация“ в съседния близкородствен език А. Приложение на посочения подход може да се потърси при съпоставката на някои специфични черти, характерни за българо-македонския и сръбско-хърватския езиков ареал в качеството им на генетично близки и ареално преливащи се идиоми. Най-новото обособяване или отделяне на езикови стандарти чрез специфично изтъкване на собствен набор от дистинктивни признаци на базата на обща в структурно отношение диалектна основа е предмет на друг тип анализ, подвластен предимно на социолингвистичната интерпретация на съвременните езикови ситуации.

3. Сложното пресичане на ориентири във времето и пространството при цел от посочения ранг изисква комбинирано привличане и приложение на съответни източници, които могат да се групират в следните основни направления:

- досегашни проучвания;
- езикови данни от писмени паметници с различна датировка и локализация;
- съпоставка между структурни черти и явления от диалекти, принадлежащи към сравняваните езици, както и от други езикови идиоми като разговорна реч, книжовноезикова норма и т.н.;
- авторска реч от художествени и друг тип произведения с различна датировка, отразяващи отстъпления от утвърдената норма в единия език и приближаване към типични черти на другия език;
- данни от регионално детерминирани говорни зони, които в качеството си на преходни говори са обект на изследване на ареалната лингвистика.

Към някои от посочените източници трябва да се подхожда изключително внимателно поради самата им същност. Незадоволителни и несигурни според специалистите са на първо място данните от писмените паметници, особено от средновековния период, по две основни причини: отдалечена съотнесеност с живия народен език поради

задържащата роля на писменоезиковата норма и трудности при локализацията на отразения в писмения патемник авторски говор, чиито индивидуални черти обикновено се проявяват под формата на „грешки“ или отстъпления от нормата, особено когато става въпрос за преписи на оригинали с друг диалектен, т.е. ареален произход. Появата на аналитично по тип езиково образувание в подобен източник дава сведения само за това, че явлението е факт до момента на създаване на съответния паметник в някой от териториалните говори, но не е възможно да се определи езиковият му статус, нито пък да се моделират етапите на прехода според принципа на относителната хронология [Соболев 1989: 221].

В балканославянския ареал открай време съществуват зони, в които единствено комплексно формираното езиково самосъзнание на индивида го причислява към единия от двата съседни и близкородствени езика поради факта, че както и при останалите славянски езици, установилите се в резултат на закономерна езикова еволюция фонологични, морфологични и лексикални различия не заличават хармонията на генеалогично мотивираната цялост, а по правило политически минали и настоящи граници не съвпадат с езиковите и се очертават говорни територии, осъществяващи плавен преход от един съседски език към друг [Цонев 1984/I: 13–14 и 1984/II: 226; Стойков 1993: 49–50; Славски 1956; Ивич 1957–58: 179–181]. Тази специфика е елемент от така наречения лингвистичен пейзаж, който според специалистите е дял от територия, на която се говорят един и същ или толкова близки езици, че разликата между пограничните им диалекти не стига степен на неразбираемост [Ивич 1990:35]. Исторически променливите и нетрайни българо-сръбски граници през вековете например предопределят нестабилност в езиковото самоопределение на част от населението в преходните езикови зони именно поради нерелевантната езикова същност на преходните говори и разнопосочния характер на процеси, ускоряващи или забавящи приобщаването към съответната водеща съвкупност от езикови характеристики [Соболев 1994: 83–105]. За дискутираната тема изключително интересен феномен са говорите от призренско-тимошката област, които в структурно отношение гравитират към аналитичния тип.

Показателни в подкрепа на тезата за сложния комплекс от фактори и критерии за определяне на балканославянския ареал са съпоставките на езикови факти от един и същ район, но с разлика в състоянието им от едно столетие: нишкият говор, представен от сръбския писател от XIX век Стеван Сремац [Сремац 1988], във втората половина на миналия век притежава много повече черти от преходен тип, свързани в случая с аналитична по тип структура, отколкото съвременния градски говор, чийто узус по безспорно социолингвистични причини, за разлика от говорите в малките и застаряващи откъм население околни селища, в края на XX век е моделиран от съвременния сръбски езиков стандарт [Тома 1994: 137–147; Иванова 1997]. В съответствие с поставената цел

съществени ще бъдат езиковите факти, които, взети по-отделно или като снопове от изоглоси с различен обхват, присъстват в определени български и сръбски говори, но не се числят към нормативните комплекси на книжовните езици [Ивич 1979].

Посочените аргументи водят до извода, че освен теоретичния анализ за същността и последиците от езиковите контакти, особено за проницаемостта на съответните езикови равнища при характеристиката на балканския езиков съюз, твърде съществена за достоверността на излаганата теза е йерархизацията на посочените източници.

4. На т. нар. балканизация на сръбския и хърватския език, въпреки поставяния по различен повод проблем от не едно поколение учени, са посветени няколко задълбочени изследвания от най-ново време [Грицкат 1993; Лашкова 1993; Попов 1984]. Съществените белези се проявяват на всички езикови равнища, което според вече констатираните механизми на структурна промяна е твърде значителен факт: съвпадение на падежни окончания в синтетичния тип именна парадигма, което формално води до специфична редукция на падежната система; замяна на инфинитива с даконструкция; анализация на числителните форми (от типа *идем са своје две другарице*); граматикализация на предлози предимно в сръбския ареал (*идем код лекара — чекам код лекара*); употреба на посесивен Датив; бъдеще време с помощен глагол със значение 'искам' — *хйейти*, който е със съкратен (в стандартната норма) или неспрегаем облик (в диалекти); определени интонационни, фонетични и лексикални особености. Тези „отклонения“ от закономерности, които са заложени още в праславянския език-основа у към които се придържам в по-голяма степен останалите представители на славянската езикова група, са структурни характеристики не само на някои от точните сръбски говори, но са същностна характеристика и на книжовноезиковите норми (доскоро една двувариантна норма); нещо повече — посочената отвореност на северозапад за иновациите постепенно „пълзи“ и към западните зони на южнославянския езиков ареал [Грицкат 1993].

От гледна точка на теорията и критериите за принадлежност към езиковия съюз интерес представлява въпросът за чертите, по които сръбско-хърватският езиков ареал може и би трябвало да се определи като представител на периферна балканска езикова структура. В науката тази гледна точка е известна и се базира както на типологически съпоставки, така и на конкретни наблюдения [вж цитираната литература, също бележки в конкретните авторски разработки]. Прието е аналитичният тип езикова структура да се свързва преди всичко с именната система и със загубата на падежите, но за балканизми се сочат и някои особености на глаголната система, които се отклоняват от историческата закономерност на езиковата еволюция [Грицкат 1993: 38–46].

5. Предмет на конкретния анализ, който би могъл да допълни представата за механизмите на ориентация и към аналитизъм в балкано-славянския ареал, са начините за образуване на бъдеще време в диахронна, съвременна и предполагаема перспектива.

5.1. В историческите езиковедски изследвания няма единно мнение за начина на утвърждаване на форми за изразяване на Futur в праславянския език и в последвалата следпраславянска еволюция. Безспорен е фактът, че те не са от индоевропейски произход, тъй като в най-ранните славянски писмени паметници няма регистрирани специални футурни форми [Грамматика 1991: 301]. По косвени доказателства се съди, че изразяването на бъдещо действие е било свързано с вида на глагола [Баряктаревич 1981:324]. Старите паметници регистрират два начина за конструиране на бъдеще време, всеки от които продължава своите функции в определени славянски езици. Първият е чрез т. нар. прости или презентни форми от свършен и несвършен вид, като в по-късното състояние на повечето славянски езици от източната и западната група се установява само свършеният вид на глагола. За описателните форми се използват спомагателни глаголи, в които не е елиминирана докрай известна модалност: НМЪТН, ХОТЪТН, НАЧАТН плюс инфинитив на глагола-носител на основното лексикално значение или БЪТН плюс инфинитив или елово причастие. Поради реална възможност за нееднозначно тълкуване на текста с бъдещи форми, образувани с модални глаголи, повечето славянски езици са се ориентирали към помощната функция на БЪТН, чиято семантика се отличава с повече неутралност. Доказателство за по-късната поява на описателните конструкции е също обстоятелството, че не е установен само един спомагателен глагол, а последвалата конкуренция между тях води до специфични крайни решения на южнославянска територия и поконкретно — в балкано-славянския ареал. За определено предимство на ИМЪТН по пътя на граматикализацията съдим по данни от конкретни наблюдения [Мирчев 1978:223], като в някои се стига до извода за гръцко влияние, което е определило именно глаголът с това значение да играе водеща роля [Грамматика 1991:304].

Косвените доказателства свидетелстват за трайно навлезли в системата същностни черти и именно устойчивият им характер поражда известни съмнения относно категоричността на някои твърдения. Още в началото на нашия век видният български езиковед Стефан Младенов констатира, че включването на НМЪТН в парадигмата на бъдеще време се среща и у други славянски езици (например аглутинативните украински футурни форми от типа *йисайшиму*, *йисайшимеш* и т.н.) и не би трябвало да се абсолютизира прокламираното румънско влияние от друг български историк на езика — Б. Цонев [Младенов 1979:24], или трябва да се търси друга проекция на присъствието му в славянски езикови формации. Грамматикализацията на негативната форма за бъдеще време в българския език е може би най-красноречив пример за експанзията

на този помощен глагол от старобългарския период до днес. В научните констатации обикновено се акцентира върху уникалната асиметрия между позитива на по-късно наложилите се облици от ХОТЪТН и негатива на ИМЪТН (*ще чейѡа — няма да чейѡа*), но не би трябвало да се подмине явно широката застъпеност на ИМЪТН тази службена функция още в старите български говори.

По данни от паметници от т. нар. среднобългарски период (XII–XIV в.) историците на българския език констатират, че именно могава се наблюдава очертаващото се предимство на ХОТЪТН като служебен и десемантизиращ се глагол [Грамматика 1991:305] и се застъпва становище, че налагането на тенденцията има паралели с други балкански езици [Мирчев 1978:224]. Тази документирана констатация се предхожда от междинен етап на двойка функция на ХОТЪТН — с ясно изразено футурно значение и с модално значение. Както за отминалия вече български период, така и за съвременното аналогично състояние в сръбохърватския ареал, отсъстват сигурни критерии за разграничаването на двете значения¹.

Паметниците на сръбската средновековна писменост по познати причини (общославянските функции в различните редакции на средновековния тип книжовен език) регистрират аналогични тенденции като в българския ареал: ИМА ПЛАТНТН; НЕМА ПРНТН НН СЕ ПОТВОРНТН; ХОКЕТЕ ВРАТНТН; НЕЋЕ ПРНТН [Баряктаревич 1981:325].

5.2. Граматикализацията на спомагателния глагол ХОТЪТН, която напълно се вписва в постулата за неравномерния характер на езиковия развой, е източник на търсената двойноориентирана информация: съвременното състояние в сръбско-хърватския езиков континуум показва вероятностния път на минали промени в българския ареал, а характеристиките на българския Futur показват очакван някога краен резултат от заложені съпадащи си развойни тенденции в сръбско-хърватската зона.

В сръбската книжовна традиция от XVIII век насам се установявам континуантите на глагола *хитѡити* в сегашно време и енклитични форми, които с редки изключения все още стоят пред инфинитива: *хоће сѡавити*, *не хоће бежѡити*, *хоћемо ѡусѡити*; *ћеш држѡити*, *ће видеѡити*; *но: вићѡитемо* [Йеркович 1993:161]; *ѡосѡарѡити се хоћемо*, *назначѡити хоћемо* [Младенович 1989:86].

¹ Тази двойственост поражда съмнения и за по-ранна поява, която се илюстрира от два старобългарски надписа, които според самата си същност (предполага се, че в качеството си на надписи със свободен текст могат да не съблюдают изцяло писмената норма и да се прокраднат особености или поне нюанси от говоримия език) не би трябвало да получат еднозначно тълкувание:

ИМА ЪНЪ ХОШТН КАЛОУТЕРЪ — надпис от Мурфатлар;

ВАРАКУР ЕҚДА ХОШТЬ КОМЪКАТН — надпис от с. Равна, Провадийско [текстовете са предоставени от проф. д-р К. Попконстантинов].

Граматализираните български форми на същия помощен глагол по аналогичен начин са се съкратили до обличията *шъ* (*йравойисно шъ*), *щеш*, *ще*, *щем*, *щейте*, *щъй* (*йравой. шай*) и образуват бъдеще време със съкращения инфинитив от типа *щеш йозна*, *щем види*, *щеш остъави* и т.н. [Мирчев 1978:224]. Очевидна е аналогията със съвременния аналитичен начин за образуване на Futur в повечето сръбски диалекти и в книжовния език от типа на *йи йеш видейи*, *ми йемо йознайи*, *нейемо остъавийи* и т.н. Паралелен е и другият начин за образуване на футурни форми — чрез спрегаема помощен глагол и да-конструкция: *щем да стъанем*, *ще да ми кажеш* (такива форми бяха в употреба в новоизграждащия се български книжовен език през XIX век), както и отрицателните от типа *не ще да йе моля* при вече явно морфологизирано 3 лице ед. ч., т.е. превърнало се в частица.

Приетата норма в сърбохърватския езиков ареал, която е всъщност стандартна новошокавина, показва определени отстъпления от по-стари състояния и нови тенденции, които могат да се определят като балканизми:

— в деklinацията на помощния глагол *хйейи* третите лица (ед. и мн. ч.) са изравнени по посока на 3 л. ед. ч. — *йе*, което е аналог на българската частица *ще* (със същия произход);

— особено в източните сръбски говорни зони инфинитивът все по-често се заменя с да-конструкция: в.м. *он йе чувайи* — *он йе да чува*; *йа йу да учим* и под. [Симич 1994:558].

5.3. Пренебрегването на пълното спрежение на спомагателния глагол в български, а също неговият по-особен статус в сръбски и хърватски доказват настъпваща граматикализация.

Поради службените функции на позитивната форма на помощния глагол, модалното значение в български език се поема от друг семантично близък глагол — *искам*, чиято парадигма не е нарушена в позитивния и негативния си облик (*искам* — *не искам*). Отрицателната форма на ХОТЪТН също не е натоварена с допълнителни граматически функции. Поради създалата се асиметрия обаче (вече отсъства положителната форма), тя „слиза“ в по-нисък стилистичен пласт — в разговорната реч: *щеш не щеш*, / *искаш ли* — *не щъ* / и подобни.

Много по-сложен е въпросът за съотношението между пълната и кратката форма на спомагателния глагол на сръбска и хърватска територия. Примери от типа *Хоћу да гледам* — *Ја ћу да гледам* показват нюанси в предаваното значение и понякога е изключително трудно да се разграничат модалността и „истинският“ футур [Половина 1985:101]. С други думи, пълната десемантизация на ХОТЪТН е настъпила в български, а сръбски и хърватски все още имат случаи на двойка и подвеждаща употреба. Напр.: *Хоћемо ли у шейњу?* (в см. 'искаме' или 'ще отидем'); разг. *Оћеш ићи?* — *Оћу* и под. Друга, също балканославянска особеност, са кратките форми, които са в основата на елиптични изрази

(*Ко ће ићи? — Ја ћу.*), или са средство за образување на т. нар. синтетични форми на бъдеще време (*оџићићу, џијићеи*).

Интерес за проследявање във времето на придвижването и интензитета на балканистичните изоглоси предизвикват преходните говори, особено тези от призренско-тимошкия ареал: футурни форми от типа *ће одимо, ће џи речем, ми ће се ласно џогодимо и ценимо* [Сремац 1988: 12–15], които са преминали от инфинитив (пълен или съкратен) към спрегаем облик на смисловия глагол.

От друга страна, някои български диалекти дават ценни сведения за вече изминати етапи от основния диалектен масив и служат като източник за диахронията, но могат същевременно да служат като нагледен модел в езиковото прогнозиране на развойните тенденции на съседния език. Примери за съкратен инфинитив (*аз џа џи да*), за да-конструкции със спрегаем помощен глагол (*џа да џиа, џем да џием*) и др. могат да подпомогнат възстановяването на отделни етапи от историческите преходи на езика [Стойков 1993: 31; Харалампиев 1988: 397].

6. Сравнявайки статуса на стария глагол ХОТЪТН в останалите славянски езици (рус. *хочу*, пол. *chcę*, чеш. *chci*, слш. *chcem*) със ситуацията в балканославянския ареал стигаме до заключението, че на местна почва са се развили непознати или периферни за праславянските тенденции функции, черти и облици. Пълната десемантизация в български и прогнозираните в същата посока промени в сръбско-хърватския езиков ареал сочат, че генетично заложен структурни черти могат да заглъхнат или да се трансформират в резултат на качествено нови и дълготрайно действащи фактори.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Баряктаревич 1981: Д. Баряктаревич. Развојни пут конструкције за казивање будућности. — Научни састанак слависта у Вукове дане, 1977. Београд, 1981.
- Бояджиев 1995: Ж. Бояджиев. Увод в езикознанието. Пловдив, 1995.
- Будагов 1983: Р. А. Будагов. Язык — реальность — язык. Москва, 1983.
- Георгиев 1972: Вл. Георгиев. К вопросу о балканском языковом союзе. — В: Новое в лингвистике, вып. VI, Москва, 1972.
- Грамматика 1991: Грамматика на старобългарския език. София, БАН, 1991.
- Грицкат 1993: И. Грицкат. О неким ефектима вишеслојне миксоглотие на јужнословенском земљишту. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XXXVI/1, Нови Сад, 1993.
- Головин 1983: Б. Н. Головин. Введение в языкознание. Москва, 1983.
- Джамбазов 1992: П. Джамбазов. За основните подходи в словообразователните проучавания. — Бълг. език, 1992, N3.
- Иванова 1997: Ц. Иванова. Типолошки осврт на језик Стевана Сремца. — Књижевно дело Стевана Сремца — ново читање. Ниш, 1997.
- Ивич 1957–58: П. Ивич. Значај лингвистичке географије за упоредно и историјско проучавање јужнословенских језика и њихових

- односа према осталим словенским језицима. — Јужнословенски филолог, XXII, 1957—58.
- Ивич 1979: П. Ивић. О пореклу и особинама пиротског говора. — В: Пиротски зборник, 8—9, Пирот, 1979.
- Ивич 1990: П. Ивић. О језику некадашњем и садашњем. Београд, 1990.
- Ивич 1994: П. Ивић. Српскохрватски дијалекти, књ. I. Сремски Карловци — Нови Сад, 1994.
- Ћерковић 1993: В. Јерковић. Морфолошке одлике језика рукописа „Косовски бој“. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XXXVI/2, Нови Сад, 1993.
- Лашкова 1993: Л. Лашкова. За балканизацијата на сърбохрватски и български език. — Јужнословенски филолог, LIX, 1993.
- Мирчев 1978: К. Мирчев. Историческа граматика на български език. Софија, 1978.
- Мирчева 1962: Д. Иванова-Мирчева. Развој на бъдеще време (Futurum) в български език от X до XVIII век. Софија, 1962.
- Младенов 1979: Ст. Младенов. Историја на български език. Софија, 1979.
- Младеновић 1989: Ал. Младеновић. Славеносрпски језик. Нови Сад, 1989.
- Павловић 1957—58: М. Павловић. Перспективе и зоне балканистичких језичких процеса. — Јужнословенски филолог, XXII, 1957—1958, 1—4. Jan Petr. *Zaklady slavistiky*. Praha, 1984.
- Петр 1984: М. Павловић. Перспективе и зоне балканистичких језичких процеса. — Јужнословенски филолог, XXII, 1957—1958, 1—4. Jan Petr. *Zaklady slavistiky*. Praha, 1984.
- Половина 1985: В. Половина. О употреби глаголских времена у савременом српскохрватском разговорном језику. — Научни састанак слависта у Вукове дане. Београд, 14/2, 1985.
- Селимски 1983: Л. Селимски. Съшност, методологија и проблематика на сравнителаната граматика на славјанските езици. Велико Търново, 1983.
- Симић 1994: Р. Симић. Лингвистички статус и главне особине „стандардне штокавштине“. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XXXVII, Нови Сад, 1994.
- Славски 1956: Фр. Славски. Взаимоотношенията между јужнославјанските езици. — Бълг. език, 1956, N2.
- Соболев 1989: А. Н. Соболев. Сърбохрватска диалектологија и изучение историје балканославјанских јазыков. — Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, XXXII/2, Нови Сад, 1989.
- Соболев 1994: А. Н. Соболев. Тимочко-лужнички говори у јужнословенској Ч-Ц зони. — В: Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката. Ниш, 1994.
- Сосјур 1992: Ф. дџо Сосјур. Курс по обща лингвистика. — изд. Софија, 1992.
- Сремац 1988: Ст. Сремац. Ибиш-Ага. Ниш, 1988.
- Стойков 1993: Ст. Стойков. Българска диалектологија. С., БАН, 1993.
- Тома 1994: Paul-Louis Thomas. Говори Ниша и околних села у социолингвистичкој перспективи. — Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката. Ниш, 1994.
- Харалампиев 1988: Ив. Харалампиев. Из диахронната проблематика на български глагол. — Бълг. език, 1988, N5.

- Харалампиев 1990: Ив. Харалампиев. Езикът и езиковата реформа на Евтимий Търновски. София, 1990.
- Харалампиев 1996: Ив. Харалампиев. За предмета на историята на езика (история на езика и езиково прогнозиране). — В: Българистични проучвания. В. Търново, 1996.
- Цыхун 1981: Г. А. Цыхун. Типологические проблемы балканославянского языкового ареала. Минск, 1981.
- Цыхун 1988: Г. А. Цыхун. Арэальная тыпалогія славянскіх моў. — X Міжнародны з'езд славістаў (даклады). Мінск, 1988.
- Цонев 1984: Б. Цонев. История на българския език (фототипно издание), т. I–III, София, 1984.

Резиме

Ценка Иванова

ЈЕЗИЧКА ИСТОРИЈА И ЈЕЗИЧКА ПРОГНОСТИКА — НА ТЕМЕЉУ КОНТРАСТИВНЕ ЛИНГВИСТИКЕ (Перспективе балканскословенског ареала)

У раду се расправља о могућностима да се одређени научни проблем смести у оквире достигнућа савремене лингвистике, уопштавајући и уважавајући досадашња запажања и закључке, на једној страни, и да се понуде нови погледи у циљу што потпуније интерпретације језичких факата и појава — како у ретроспективи тако и у перспективи, на другој страни.